

"שלמים מעיון"

דברי תורה בפרשת השבוע בהלכה ובאגדה מתורתו של מורנו ורבנו
הגאון הגדול רבי שלוי בן ציון פלמן זצוק"ל

פרשת שמיני

"החסידה - שעושה חסד עם חברותיה"

"ואת אלה תשקעו מן העוף לא יאכלו שקץ הם וגו'. ואת החסידה וגו'". (פרק י"א פסוק י"ג - י"ט).

לרעך, אלא אהבת עצמו הוא, שכעת דואג הוא לחברו ואח"כ חברו לו, וזה נגד מצוות התורה, שצריך לאהוב את כל אחד מישראל אפילו שאינו חבר בחברה זו, ואף במי שעשה לו רעה נאמר "לא תקום ולא תטור" וצריך להיטיב לו. והרב סיים, "חלילה לך מלהכנס לחברה זו, שנגד התורה היא". רואים בדבריו יסוד גדול שאדם שעושה חסד רק עם חברו זה לא מראה על מידות טובות. התורה מצווה שכל אחד מישראל ינהג במידות טובות כלפי כלל ישראל, ולא רק כלפי חבריו. מידה זו שאדם מתחסד רק כלפי חבריו אינה מוגדרת כחסד ואהבת הזולת, אלא היא באה מאהבת עצמו שרוצה שיעזרו לו בעת הצורך.

ולפי זה מובן מאוד למה חסידה נחשבת כעוף טמא, שחסידה עושה חסד רק עם חברותיה, ולא עם כל העופות, ומידה כזו לא רק שהיא לא מידה טובה אלא היא גם מידה רעה שמראה על אהבת עצמה, וממילא זה עצמו סיבה להחשיבה לעוף טמא.

ופרש"י, "החסידה, זו דיה לבנה וגו', ולמה נקרא שמה חסידה שעושה חסידות עם חברותיה במזונות".

לכאורה אם לחסידה יש את המידה הטובה הזו, שעושה חסד עם חברותיה, א"כ יש לעיין למה היא נחשבת כעוף טמא ואסורה באכילה, הלא מן הראוי היה שעוף שיש לו כאלו תכונות ומידות טובות שעושה חסד עם חברו שיחשב עוף טהור.

ונראה דהנה בספר "בטוב ירושלים" למגיד הירושלמי הגר"צ רבי בן ציון ידלר זצ"ל, מספר על שאלה ששאל את המהרי"ל דיסקין זצ"ל, ואלו דבריו "זכורני כשנוסדה חברה חשאית, שמטרת יסודה היה שכל אחד מהחברה יעזור לרעהו בחברה וחוזר חלילה, נכנסתי לפני הרב מבריסק ושאלתיו דעתו על זה. בראשונה אמר לי, "מאי נפקא לך מיניה". ורק אחרי שאמרתי לו שלפי דעתי דבר נכון הוא, כי הרי יסודם הוא במצוות "ואהבת לרעך", אמר לי שענין זה אינו כלל בגדר "ואהבת

"איסור סחורה בשרצים"

"וכל אשר יפול מנבלתם עליו וטמא, תגור וכירים יותץ טמאים הם, וטמאים יהיו לכם". (פרק י"א פסוק ל"ה).

סחורה בפירות שביעית ונבלות ושרצים

הנה הט"ז מקשה על השיטות שסוברים בדעת התוס' שאיסור סחורה בנבלות, טרפות, שקצים ורמשים הוא רק מדרבנן, והפסוק הוא אסמכתא בעלמא, מהתוס' בסוכה (דף ל"ט א', ד"ה וליתיב).

דהנה התוס' בסוכה מוכיח לגבי דין איסור סחורה בפירות שביעית, שלא כל מכירה של פירות שביעית מוגדרת כסחורה. ותוס' מביא הרבה דוגמאות של מכירת פירות שביעית שאע"פ שזה מכירה גמורה, מ"מ אינו מוגדר כסחורה לעינין איסור סחורה בפירות שביעית.

ובסוף כתב התוס', "ואפשר הקונה מחבירו כדי להרוויח ולמכור ביוקר, היינו נמי סחורה". שאם מטרת הקניה של הפירות היא כדי להרוויח, שדעתו למכור אח"כ את הפירות לאחרים ביוקר, הרי מכירה זו מוגדרת כסחורה שאסורה בפירות שביעית.

ותוס' הוכיח את דבריו מהמשנה בשביעית, וכתב "ובפרק ז' דשביעית תנן שאין עושין סחורה בפירות שביעית ולא בכורות ולא בתרומות ולא בנבלות ולא בטרפות ולא בשקצים ולא ברמשים, לא משכחת שיהו כולם שווים לענין סחורה אלא כי האי גוונא, דבהדיא שרא רחמנא למכור כדכתיב או מכור לנכרי". וביאור דבריו דבמשנה כתוב ביחוד שבעה דברים שאסורים בסחורה, ומשמעות הדברים שאיסור סחורה בכלם הוא שווה, שגדר איסור סחורה של כולם אחד הוא. אלא שבאמת זה לא יתכן שהרי הגמרא דורשת על נבילה את הפסוק "או מכור לנכרי" שמותר למכור את זה לגוי, שכלפי זה אין איסור סחורה. וכן בשרצים דורשים את הפסוק לכם שלכם יהא שאם נזדמנו לו שרצים טמאים מותר למכורם. ודבר זה הוא רק בנבלות, טרפות, שרצים ורמשים, ואילו בשאר

בגמ' בפסחים (דף כ"ג א') דורשים מהפסוק יהיו - בהוייתן יהיו, שיש איסור סחורה בשרצים. ואיתא בגמ', "והרי שרצים דרחמנא אמר שקץ הוא לא יאכל, ותנן צידי חיה ועופות ודגים שנזדמנו להם מינין טמאין מותרין למוכרן לנכרים, (דיוקא שנזדמנו דלא מצרכינן להו להפקירן, אבל לכתחלה אסור לחזר אחריהן, כדתנן התם במסכת שביעית אין עושין סחורה לא בנבלות וטרפות ולא בשקצים ורמשים, רש"י). שאני התם דאמר קרא לכם שלכם יהא, אי הכי אפילו לכתחילה נמי, שאני הכא דאמר קרא יהיו בהוייתן יהו".

מבואר בגמרא שכל השרצים האסורים באכילה אע"פ שהם מותרים בהנאה, מ"מ יש בהם איסור סחורה, וזה היתור בפסוק "וטמאים יהיו לכם" בא לומר שלכתחילה אסור לחזר אחרי שרצים טמאים כדי למכורם שיש בזה איסור סחורה, ורק כאשר נזדמנו לו יחד עם כל הדגים מינין טמאים מותר למכורם כדי שלא יפסיד את טרחו.

איסור סחורה דאורייתא או דרבנן

והנה בגדר איסור סחורה בשרצים נחלקו הראשונים אם הוא דאורייתא והלימוד מהפסוק "יהיו - בהוייתן יהיו" הוא לימוד גמור, או שהוא דין דרבנן והפסוק הוא אסמכתא בעלמא.

התוס' בפסחים (ד"ה אמר קרא) כותב בפשיטות שהוא דין דאורייתא, ובתרומת הדשן מביא מגיליון התוס' שכתב על דברי התוס' שהוא דאורייתא "דלאו דאורייתא ממש קאמר, דבאמת אינו אלא מדרבנן דאסמכתא בעלמא הוא". ועיין בט"ז (יו"ד סימן קי"ז סק"א) שהביא את דעות הראשונים בזה.

בזה שאין איסור סחורה בנבלות, הלא כאן במשנה לא מדובר על איסור דאורייתא אלא על איסור דרבנן. אלא מוכח בדעת התוס' שדין איסור סחורה בנבלות ובשרצים הוא דאורייתא והדרשה "היו - בהוייתן יהיו" הוא לימוד מדאורייתא, ומעתה מקשה התוס' איך המשנה כותבת ביחד את כל הדברים שיש בזה איסור סחורה שמשמע מזה שגדר האיסור בכלום אחד הוא, הלא בנבלות ובשרצים אנו רואים שיש פסוקים שמתירים סחורה באופנים מסויימים, א"כ איסור סחורה אינו שווה בכלום, שמה שאסור בזה מותר בזה, ומה שמותר בזה אסור בזה. ולכן תוס' מוכיח מכאן שיש סוג סחורה מסויימים שזה אסור בכלום, ועל סחורה זו כוונת המשנה לכלול את כולם ביחד לומר שבכולם יש באופן הזה איסור סחורה. הט"ז מביא את דברי התוס' הללו, ומקשה מזה על הסוכרים שלא יתכן לומר שהאיסור הוא דאורייתא, הלא בתוס' מוכח שהוא איסור דאורייתא.

אין כח ביד חכמים לאסור דבר המפורש בתורה להיתר

ומיישב הט"ז שבאמת יתכן שאיסור סחורה הוא רק מדרבנן, ומ"מ תוס' מוכיח מהפסוק שאין איסור סחורה באופנים מסויימים, משום שאין כח ביד חכמים לאסור דבר המפורש בתורה להיתר, וממילא אם בפסוק יש דרשה מפורשת שאין איסור סחורה באופנים מסויימים, וא"כ אם בנבלות כתוב או מכור ודורשים את זה שהכוונה שאפשר למכור לנכרי, ובשרצים כתוב לכם שלכם יהא שאם נזדמנו לו שרצים יכול למוכרם, הרי חייב להיות שחכמים לא יאסרו את הדבר הזה שהוא נדרש מהפסוק להיתר. ולכן בהכרח שכל איסור סחורה שיש בזה מדרבנן, הוא לא כולל את הדברים שנכתבו בתורה להיתר. וע"כ מקשה התוס' איך המשנה כוללת את כל הדברים שיש בזה איסור סחורה ביחד, בזמן שלמעשה בכל דבר איסור הסחורה שונה מחברו, ומה שאסור בזה מותר בזה.

הדברים האסורים אין התר למכור לגוי או כשנודמן, אלא איסור הסחורה הוא גם באופנים הללו. ומעתה הוקשה לתוס' איך יתכן שהמשנה כותבת את כולם ביחד שיש בהם איסור סחורה, בזמן שבכל אחד איסור הסחורה הוא גדר אחר, שהרי בחלק מהדברים שכתוב במשנה שאסור בסחורה יש אופנים שדורשים מפסוקים שמותר לסחור בהם. אלא מוכיח התוס' מזה שיש סוג סחורה אחד שבוזה האיסור שווה בכלום, שכל הדברים הללו נאסרו בסחורה הזו, וכלפי זה כתוב במשנה שכל אלו הדברים אסורים בסחורה. ולכן תוס' רוצה להוכיח שאם קונה מחברו כדי להרוויח ולמכור ביוקר, זהו מין סחורה שאסורה בכל שבעת הדברים הללו בשווה ללא שום צד התר, וזהו הצד השווה שכולם אסורים בו, ועל זה כוונת המשנה להכליל את כולם באיסור סחורה אחד, שאת כולם אסור לקנות כדי למכור אח"כ את זה ביוקר.

בדעת התוס' יש להוכיח שהוא איסור דאורייתא

ולכאורה אם איסור סחורה בנבלות, טרפות ושרצים הוא רק מדרבנן, והפסוק שלומדים ממנו איסור סחורה הוא רק אסמכתא בעלמא, א"כ תמוהים מאוד דברי התוס' מה הוקשה לו על המשנה בשביעית שכתוב שם את כל הדברים שיש בזה איסור סחורה ומשמע מזה שגדר האיסור בכלום הוא אותו דבר, וממילא מקשה התוס' הרי באמת איסור סחורה בכלום אינו אותו דבר שבנבלות וטרפות והוא הדין בשרצים יש פסוק שמתיר באופנים מסויימים סחורה.

ולכאורה תמוה מאוד מה הקושיה, הרי מן התורה אין איסור סחורה בנבלות ושרצים, וכל הפסוקים של איסור סחורה הוא רק אסמכתא, וא"כ בהכרח שכאשר כתוב במשנה שיש בזה איסור סחורה, הכוונה היא איסור מדרבנן. ומעתה יתכן מאוד שבאיסור דרבנן נאסרו כל האופנים של סחורה בנבלות ושרצים, וממילא מה התוס' מקשה מהפסוק שרואים

*

אם יש כח ביד חכמים לאסור דבר המפורש בתורה להיתר - במלווה עם הבית אם מותר לו לדור שם

גמורה היא מדרבנן, ולפי שהתורה התירה בהדיא לא רצו להעמיד שם חכמים דבריהם".

מבואר בלשון התוס' כיסודו של הט"ז שאע"פ שבדיני ריבית דבר זה מוגדר כריבית דרבנן, מ"מ כיון שבבתי ערי חומה התורה התירה את זה, ממילא חכמים לא העמידו שם את דבריהם. רואים מזה שבדבר שכתוב מפורש בתורה להיתר אין כח ביד חכמים לאוסרו, ולכן בבתי ערי חומה כיון שהתורה התירה למוכר להחזיר את הכסף ולקחת בחזרה את הבית, ע"כ בזה חכמים לא העמידו את דבריהם ולא אסרו שם את זה מדין ריבית. ומפורש כדברי הט"ז שבכהאי גוונא אין כח ביד חכמים לאסור.

תקנת חכמים מחמת תקלה ומכשול, ומחמת סייג

אמנם באמת בדקדוק לשון התוס' יש לדייק שלא כדברי הט"ז, דלשון התוס' הוא "ולפי שהתורה התירה בהדיא לא רצו להעמיד שם חכמים דבריהם", משמע שבאמת מעיקר הדין יש כח ביד חכמים לאסור אפילו דבר המפורש בתורה, אלא כאן בבתי ערי חומה לא רצו חכמים להעמיד את דבריהם. והביאור בזה הוא דאע"פ שיש כח ביד חכמים לאסור גם דבר המפורש בתורה, אולם כדי לעשות כן צריך סיבה מאוד חזקה שחייבים לתקן ולאסור את הדבר המפורש בתורה להיתר. ובכל תקנות חז"ל כשראו שיש צורך מסויים לתקן את זה תיקנו, ואסרו את הדבר שהיה נראה להם שצריך לאסור וכן כהאי גוונא. אבל כדי לתקן תקנה ולאסור איסור כנגד דבר המפורש בתורה להיתר, לא מספיק עצם הדבר שרבנן ראו צורך לתקן כן, אלא בזה צריך שתהא סיבה מוכרחת מאוד כדי לתקן כן, ואם הסיבה אינה מספיק מוכרחת הרי בזה חכמים לא רצו להעמיד את דבריהם ולא אסרו את המותר.

ויסוד הדבר הוא דהנה בתקנות חז"ל יש שני סוגי תקנות, יש מקומות שרבנן ראו שיש חשש של תקלה ומכשול באיזה דין מדיני התורה, שמחמת שדבר מסויים מותר לעשותו זה גורם שיגיעו לידי תקלות ואיסורים, ולכן עשו גזירה ותיקנו לאסור את המותר כדי שמכח זה לא יגיעו לידי איסורי דאורייתא. ובאופן הזה נראה שבוודאי גם בדין

ונראה דמהתוס' בבבא מציעא (דף ס"ד ב') יש להביא ראייה ליסודו של הט"ז שדבר המפורש בתורה להיתר אין כח ביד חכמים לאוסרו, דהנה במשנה באיזהו נשך תנן, "המלווה את חברו לא ידור בחצרו חנם, ולא ישכור ממנו בפחות מפני שהוא רבית". ובתוס' מביא את דעת ר"ת שסובר שכל מה שיש איסור ריבית כששוכר ממנו את הבית בפחות, זהו דווקא כאשר שוכר את הבית לאחר ההלוואה, אבל אם כל ההלוואה היתה על הבית, שלקח את הבית בתור משכון על הלוואה, מותר לדור בבית בפחות כשהוא מנכה לו כל שנה סכום קצוב מהלוואה. ואין זה מוגדר כריבית כיון שהסכום הקצוב יורד בקביעות מדמי הלוואה גם אם לבסוף יקרה איזה נזק לבית שיפול או ישרף ולא תהיה אפשרות לדור בו, א"כ הסיכון הזה שלוקח את הבית ומשלם בדעתו סכום קצוב גם אם בסוף הבית לא יהיה ראוי לדירה, זה סיבה שהדיוור בבית בסכום פחות מדמי שכירות לא יחשב כריבית, אלא הסכום הוא פחות מחמת הסיכון הזה ולא מחמת ריבית. ודבר זה דומה למשכונא של כרם דמבואר בגמ' (דף ע"ב א') שאינו נחשב לריבית מחמת הסיבה הזו.

והקשה התוס' מהגמ' בערכין (דף ל"א א') שכתוב לגבי המוכר בית בבתי ערי חומה שהוא יכול לגאול את הבית כל שנים עשר חודש, ואיתא בגמ' דדבר זה הוא ריבית גמורה והתורה התירה. שכאשר המוכר חוזר וגואל את הבית תוך שנים עשר חודש, נחשב הדבר שהלוקח דר בבית בחינם שאינו משלם על הזמן שדר בתוכו, אלא המוכר צריך להחזיר לו את כל הכסף בשלמות, וא"כ בשכר המתנת מעות שלו כשהיו ביד המוכר הותר לו לדור בו בחינם, וזהו ריבית גמורה, אלא איתא בגמרא שבבתי ערי חומה התורה התירה וקבעה שאין בזה איסור ריבית.

ולכאורה לדעת ר"ת תמוה למה זה נחשב כריבית גמורה, הרי כיון שכאשר לוקח את הבית יש סיכון שמא בסופו של דבר לא יוכל לדור בו שיפול או ישרף, א"כ התשלום הוא על הסיכון הזה ואינו מוגדר כריבית דאורייתא, ולכל היותר זה רק אבק ריבית כמו שמבואר במשכונא של כרם ולא ריבית דאורייתא.

וכתב התוס' ליישב, "ולפירוש רבינו תם צריך לומר דהכי פירושו רבית

ובאופן כזה אם הדבר המותר הוא מפורש בתורה להיתר, חכמים לא רצו להעמיד את דבריהם ולאוסרו. ובזה מדבר התוס' בבבא מציעא לענין ריבית דמה שחכמים גזרו במלווה על הבית שיחשב כריבית, הוא רק בגדר סייג כדי להרחיק ולשמור את האדם מאיסור ריבית, אבל זה לא דבר שיש בו חשש שאם לא יהא אסור יבואו מחמתו לאיסור ריבית. ולכן בזה כותב התוס' שחכמים לא רצו להעמיד את דבריהם במקום שהתורה התירה להדיא, שכזו גזירה שהיא רק משום סייג, חכמים לא רצו להעמידה במקום שמפורש בתורה להיתר. וממילא אין מדברי התוס' הוכחה לדעת הט"ז שאין כח ביד חכמים לאסור דבר המפורש בתורה להיתר, אלא להפך, מדיוק לשון התוס' היה נראה שיש כח ביד חכמים לאסור גם דברים המפורשים בתורה להיתר, אלא שבמקום כזה שהגזירה היא רק משום סייג חכמים לא רצו להעמיד שם את דבריהם.

"בטומאת נבילה אם היא רק לאחר מיתה"

"וכי ימות מן הבהמה אשר היא לכם לאכלה הנוגע בנבלתה יטמא עד הערב". (פרק י"א פסוק ל"ט).

שחיטה נפסלה בשחיטה קרינן בהו וכו'.

ובתורת כהנים איתא, "וכי ימות מן הבהמה, הרי מיתה ודאי".

איסור נבילה וטומאת נבילות

ובספר "תבואת שור" מיישב שיש חילוק בין איסור נבילה לטומאת נבילות, שבוודאי איסור נבילה יכול לחול בבהמה מחיים, אבל טומאת נבילות לא חלה מחיים אלא לאחר מיתה. וממילא הרמב"ם מדבר לענין איסור נבילה ובזה כתב שבניקב הושט חל בבהמה דין "נבילה מחיים", וכל דיני איסורי נבילה כבר מחיים חלו בה, שאיסור נבילה לא יתחדש בה רק לאחר השחיטה, אלא כבר מחיים יש בה דין איסור נבילה. אבל בגמ' מדובר לגבי טומאת נבילות, ובזה אמרין שטומאה לא חלה בבהמה מחיים אלא לאחר מיתה, דמדיני הטומאה הוא שהטומאה תחול רק לאחר מיתה, ואע"פ שכבר חלו בה דיני נבילה מחיים מ"מ אינה מטמאה אלא לאחר מיתה. וממילא אין סתירה בין ההלכה של "נבילה מחיים", להלכה שאינה מטמאה אלא לאחר מיתה, שלגבי טומאה יש דין מיוחד שחלות הטומאה חל רק לאחר מיתה, ואינו תלוי בדיני נבילה, וגם כאשר חל בבהמה דין נבילה אבל אם הבהמה עדיין חיה לא שייך שיחול בה טומאת נבילה.

הרי מיתה ודאי

ונראה דלפי זה יש ליישב את דברי התורת כהנים שדורש מהפסוק "וכי ימות מן הבהמה, הרי מיתה ודאי", לומר שבטומאת נבילות חלות הטומאה חל רק במיתה ודאי, שאפילו במקומות שכבר חל בבהמה דין "נבילה מחיים" וכבר מחיים יש בה איסור אכילה מדין נבילה, מ"מ דיני טומאת נבילות אינם חלים בה אלא לאחר מיתה. וזהו באמת דין מחודש שדיני הטומאה בנבילה אינם תלויים בחלות דין נבילה בבהמה, אלא רק במיתה ודאי, וכל זמן שהבהמה לא מתה אין בה טומאת נבילה אפילו שכבר יש בה דיני נבילה.

[ועיין בתבואת שור, שהביא שגם רש"י בחולין (דף ק"ז ב') מביא את הפסוק שכתוב בנבילה "וכי ימות מן הבהמה", ללמוד מזה שטומאת נבילות חל רק לאחר מיתה, ואם הבהמה עדיין מפרקת שלא מתה לגמרי אינה מטמאה טומאת נבילות. דאיתא במשנה שם "השושח בהמה טמאה לעובר כוכבים ומפרקת, מטמאה טומאת אוכלין, אבל לא טומאת נבלות עד שתמות או עד שיתזז את ראשה". ופרש"י, "אבל לא טומאת נבלות עד שתמות, דהא וכי ימות מן הבהמה כתיב".

ומבואר בזה שיש בפסוק הזה דרשה מיוחדת ללמד שטומאת נבילות חל רק לאחר מיתה גמורה, ואם הבהמה עדיין מפרקת, אפילו שלענין טומאת אוכלין היא נחשבת כמתה ויש בה טומאת אוכלין, אבל לגבי נבילה התחדש בפסוק הזה שהטומאה חלה רק לאחר מיתה ודאי וצריך שימות בה גם ענין הפירכוס].

המפורש בתורה להיתר, הרי אם חז"ל יראו שיש בו חשש שמחמתו יגיעו לידי איסורי דאורייתא, הרי יש כח בידם לאוסרו, והם יאסרו את הדבר הזה אע"פ שהוא מפורש בתורה להיתר.

אבל יש עוד אופנים שחז"ל תיקנו דבר משום סייג, שבאמת בעצם הדבר הזה שמותר לעשותו אין בו חשש גמור של פירצה שמביא לידי איסורים, אלא שרבנן עשו סייג כדי לגדור ולהרחיק את האדם מהאיסור הרחוק גמור לכן אסרו את הדבר המותר. וכעין מה שמצינו בגמ' בנדה (דף ג' ב') בדברי הלל שאמר לשמאי "הכי קאמר ליה הלל לשמאי, אין טעמא קאמרת (שלא לגזור) וכו' ומיהו עשה סייג לדבריך, דמאי שנא מכל התורה כולה דעבדינן סייג". רואים מזה שגם בדבר שמותר על פי הדין לגמרי ואין בו חשש גמור שייבא לידי איסורים, הרי יתכן שחכמים יעשו בזה סייג ויאסרו בזה כדי להרחיק את האדם מהעבירה.

לכאורה דברי התורת כהנים הללו תמוהים, למה צריך דרש מיוחד בפסוק לומר שטומאת נבילה היא רק במיתה ודאי, הלא כל המציאות של נבילה היא שהבהמה מתה בלא שחיטה או שנשחטה שחיטה פסולה, וא"כ החפצא של נבילה שייך לחול רק לאחר מיתה ושחיטה, ובאמת זהו מה שכתוב בפסוק "וכי ימות מן הבהמה". וממילא לא מובן מדוע בתורת כהנים צריך להדגיש ולדרוש את הפסוק שנבילה היא רק כשהבהמה מתה ודאי, הרי זה הפשטות של הפסוק, וגם רק לאחר מיתה שייכת המציאות של נבילה. וא"כ קשה באיזה אופן היה סלקא דעתך לומר שייך נבילה גם בשעה שהיא לא מתה ודאי, שמשום כן הפסוק צריך למעט ולומר שטומאת נבילות חלה רק במיתה ודאי.

נבילה מחיים

ונראה לומר דהנה ברמב"ם בהלכות שחיטה (פרק ג' הלכה י"ט) כותב כמה אופנים שהבהמה מוגדרת כנבלה מחיים, וכתב "וכן אם נשברה מפרקת ורוב בשר עמה, או שנקרעה מגבה כדג, או שנפסק רוב הקנה, או שניקב הושט בכל שהוא במקום הראוי לשחיטה, הרי זו נבלה מחיים ואין השחיטה מועלת בה".

והנה בדקדוק לשון הרמב"ם "נבילה מחיים", משמע שבניקב הושט ובשאר הדוגמאות שכתב הרמב"ם חל מיד בבהמה דין נבילה אפילו קודם שחיטה. דהיינו שדין נבילה מחיים לא חל בבהמה רק כלפי זה שלאחר מיתה היא תוגדר כנבילה, אלא כבר מחיים היא מוגדרת כנבילה. ובש"ך (יו"ד סימן ל"ג סק"ד), דייק את לשון הרמב"ם "נבילה מחיים", כמו שנחטב שכבר מחיים חל בה דיני נבילה, והקשה דבגמ' בחולין (דף ל"ב ב') מבואר בסתמא לגבי נקובת הושט ופסוקת הגרגרת שאין בהם טומאת נבילות מחיים, שהם מטמאים רק לאחר מיתה ולא מחיים. ולכאורה אם כדברי הרמב"ם שחלים בה דיני נבילה מחיים היה צריך להיות שיהא בה טומאת נבילות, ומהגמ' שכתוב שאין טומאת נבילה משמע דלא כדברי הרמב"ם אלא כל דיני נבילה חלים בבהמה רק לאחר מיתה ולא מחיים.

וד"ל הש"ך, בתחילה הביא את דברי הרמב"ם, וכתב "ומשמע בהדיא מדבריו דניקבת הושט הוי נבלה מחיים אפי' קודם שנשחטה, וכן משמע דעת המחבר. אכן צריך עיון דבפרק השושח (דף ל"ב ע"ב) פריך אהא דמשני רבא דמתני' דאלו טרפות אלו אסורות קתני ויש מהן נבילות (כלומר נקובת הושט ופסוקת הגרגרת ברובו נבילה) ויש מהן טריפות, וליחשוב נמי דחזקיה דעשאה גיסטרא נבלה, ומשני כי קתני נבלה דלא מטמא מחיים, דמטמא מחיים לא קתני. אלמא דנקובת הושט ופסוקת הגרגרת לא הוה נבלה מחיים, אלא דאם שחטה אע"ג דשחט במקום

”אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השורץ ולא תטמאו בהם ונטמתם בהם” (פרק י”א פסוק מ”ג).

לצורך, משום שכאשר הוא מגולה יש לחוש שיכנסו לתוכו זבובים ושאר מיני שרצים. וראוי לפתוח את הפירות והירקות לפני האכילה לבדוק אם הם נקיים, שהרבה פעמים יש פרי שמבחוץ הוא נראה נקי לגמרי, וכאשר פותחים אותו בפנים מוצאים בו הרבה נגיעות וחרקים.

והכלל בזה שכל אדם כפי הזהירות שהוא נזהר ממאכלות אסורות, כך הוא מקבל סיעתא דשמיא שלא יכשל בהם. וככל שאדם יותר שומר ובודק שלא יהא במאכלו שום חשש איסור, כך הוא זוכה לשמירה עליונה בדרגה יותר גבוהה שלא יבוא לידי שום חשש ומכשול.

מרן החזון איש זצ”ל אמר לגבי תולעים בשם ”מילבים”, שפעם בעיקר בימים החמים, הם היו מצויים במאכלים, והיה קשה מאוד להבחין בהם ולהנצל מהם. ואמר החזון איש זצ”ל שפעם שבאמת קשה להנצל מהם, אבל מי שמשדל כל השנה להזהר מאכילת תולעים, ובודק בכל דרך אפשרית את המאכלים שאוכל שאין בהם חשש איסור, הרי הוא מקבל סיעתא דשמיא מיוחדת שהוא לא יאכל ”מילבים”, שיש עליו השגחה פרטית בצורה פלאית שלא יכשל בזה בשום צורה.

אותו הדבר י”ל לגבי הנמלים ושאר התולעים המצויים, מי שבאמת שומר שלא יאכל נמלים, ובודק תמיד את מאכלו שאין בו נמלים הוא באמת יזכה לשמירה משמים שלא יכשל בזה.

ופרש”י, ”אל תשקצו, באכילתן וכו’. ונטמתם בהם, אם אתם מטמאין בהם בארץ אף אני מטמא אתכם בעולם הבא וכישיבה של מעלה”.

הנה כדי להזהר מאיסור תולעים ולהנצל ממנו כתוב בחכמת אדם (כלל ל”ח סעיף כ’), ”ראוי לאדם להסתכל במה שאוכל ועל ידי זה ינצל מכמה תולעים, ומעיד אני עלי שכמה וכמה פעמים ניצלתי על ידי זה בעזר ה’”. וכמו כן מצינו במעשה רב (אות צ”ד), שכתב ”להזהר לראות בכל דבר מאכל אם יש בו נמלים”.

והיינו שכדי להנצל מחשש איסור אכילת תולעים צריך להתבונן תמיד במה שאוכלים, לראות שבאמת האוכל נקי מתולעים, ולא לסמוך על זה שהאוכל הזה הוא בחזקת נקי, אלא לראות לפני האכילה את המאכל אם באמת הוא נקי ולא נפל לתוכו איזו נמלה או שרץ אחר.

בסוף ספר ”טעמא דקרא” מביא הגר”ח קנייבסקי שליט”א כמה הוראות של מרן החזון איש כפי שאמרה אמו. וכתב (אות מ”ד) ”כל אוכל היה מסתכל לפני האכילה אם אין בו נמלים ותולעים, ומהאי טעמא לא רצה לאכול או לשתות בחושך”.

בימי הקיץ שמצויים הרבה נמלים וחרקים ראוי להתבונן באוכל שאוכלים שהוא אכן נקי מנמלים.

עוד יש להקפיד לכסות את האוכל ולא להשאיר אותו מגולה שלא

”גם אויביו ישרים עימו אלו הפרעושים יתושים זבובים”

ולא יעשו לנו שום נזק. וא”כ עתה שאין לנו שום דרך טבעית לסלק את הנמלים, כי בשבת אסור הרי להורגם, הדבר היחידי שעלינו לעשות הוא לחזור בתשובה ולקבל על עצמנו לעשות תמיד את רצון ה’, וכך כשהקב”ה יהיה מרוצה ממעשינו, הנמלים ישלימו עמנו ולא יגעו בעונות. למחרת בבוקר בדקו את השיש, והשיש היה נקי לגמרי מנמלים, לא היה שם זכר אפילו לנמלה אחת, אח”כ פתחו את העוגות והם היו נקיות לגמרי, אף נמלה לא היתה שם. היו כמה עוגות שפרסו אותם לפרוסות לראות אולי מסתתרת בתוכם איזו נמלה, וגם שם הכל היה נקי לגמרי, והגישו את העוגות לאורחים בשלמותם לשמחת ולרווחת כולם. ויהי לפלא.

החרקים שלא שבו

פעם אחת סיפר אברך להגר”צ, שהתחילו לבוא לביתו חרקים בשם ”טרמיטים”, שדרכם לאכול עצים, וכשהם באים לבית הם יכולים לאכול ולהרוס ארונות שלמים שעשויים מעץ, הם אוכלים את העץ מבתוכו עד שהארון נהרס לגמרי. כל הפעולות שהוא עשה כדי לסלקם לא הועילו עד שלבסוף הזמין הדברה. המדביר עשה מה שעשה, אבל גם זה עזר רק לזמן קצר. וכשפנו שוב למדביר, הוא אמר שיותר אין לו עוד מה לעשות ועליו יהיה להחליף את כל הריהוט שבבית, ולעשות הדברה מיוחדת שתועיל לסלקם לגמרי, לפני שמכניס את הריהוט החדש. גם אצל השכן שגר מעליו הבית היה נגוע בטרמיטים, ולא עזר אצלו שום דבר והם המשיכו לבוא עוד ועוד.

בסוף הוא ושכנו קנו רעל מסויים ואז קרא דבר פלא, אצלו הסתלקו הטרמיטים ויותר לא שבו לביתו, ואילו אצל שכנו זה לא הועיל והם המשיכו לבוא, עד שהחרקים הללו הרסו לו את כל הארונות והמשקופים שבבית, והוכרח לשפץ את כל הבית מחדש ולעשות את ההדברה המיוחדת לפני שקנה את הריהוט החדש.

האברך סיפר להגר”צ בהתפעלות איך אצלו עזר הרעל לסלקם לגמרי, בזמן שבאמת זה לא טבעי שהם יסתלקו לגמרי, כמו שאצל השכן שמעליו שלא הועיל כלום.

הגר”צ הביא לו את דברי המדרש, ”גם אויביו ישרים עמו אלו הפרעושים”, הסיבה האמיתית שהם הסתלקו ממך היא רק מחמת הסיבה הזו ”ברצות ה’ דרכי איש”, זו הסגולה הבודקה שמועילה לסלק את הפרעושים לגמרי ששוב לא ישובו.

בספר ”תולדות אדם” – הנהגותיו של רבי זלמן מווילנא, אחיו של רבי חיים מווילנא, כתב (חלק ג’ פרק ב’) ”פעם אחת שאל רבי שאול וכו’ בדרך צחות את רבי זלמן לאמור, הנה בביתי יש פרעושים ויתושים הרבה אולי יודע איזה תרופה ותועלת למחלה זו. ויען הצדיק במתק שפתיו ויאמר, הנה יש ויש תרופה בדוקה ומנוסה מרופא נאמן ובקי, הלא היא כתובה על ספר מדרש רבה (בראשית פרשה נ”ד) ובילקוט על משלי (פרק ט”ז פסוק ז) ברצות ה’ דרכי איש גם אויביו ישרים אתו, אמר רבי ברכיה גם אויביו לרבות מזיקי ביתו כגון פרעושים יתושים זבובים”.

הספר ”תולדות אדם” היה להגר”צ פלמן זצ”ל בין הספרים שהיו לו למורה דרך, ללמוד מהנהגותיו דרך לעלות מעלה מעלה בדרך התורה והמצוות. כאשר היה מזכיר בשיעורים את דברי רבי זלמן שהביא תרופה בדוקה ומנוסה כדי לסלק פרעושים ויתושים מהבית, היה מוסיף ואומר ”הנה יש לנו עצה בדוקה ומנוסה, עלינו רק לקחת את העצה הזו ולהשתמש בה, אם רק נדאג שהמעשים יהיו רצויים לפני הקב”ה, מיד מובטח לנו שהשפשישים והנמלים יסתלקו מהבית”.

הנמלים שברחו

מעשה נפלא סיפר בענין זה הגר”י ברנפלד שליט”א – חברותא של הגר”צ.

שבת אחת היתה שמחה משפחתית בבית הגר”צ, ולצורך כן הכינו בבית הרבה עוגות בשביל האורחים שיבואו לשמחה, והניחו את העוגות על השיש במטבח.

בליל שבת בא הרב ברנפלד כדרכו לבית הגר”צ כדי ללמוד בחברותא, והנה לפני שהתחילו ללמוד נכנסה הרבנית בדאגה רבה ואמרה, שנמלים התחילו לבוא על השיש במטבח ויש חשש גדול שעוד מעט הם יעלו על העוגות. וכידוע שכאשר נמלים באות ומוצאות דבר מתוק מיד כולם קוראות לחברותיהם, ותוך דקות מספר המקום מלא בהמון רב של נמלים. וממילא עתה שבאו הנמלים ליד העוגות, החשש הוא שעוד רגע הם יעלו על העוגות שעומדים על השיש, ויפסידו אותם מאכילת אדם, והעוגות הללו היו הכיבוד העיקרי שאמור להיות בשמחה, ואם הם יתקלקלו מחמת הנמלים לא יהיה מה להגיש לאורחים.

הגר”צ ענה מיד, בדברי המדרש שהביא רבי זלמן, ”ברצות ה’ דרכי איש גם אויביו ישרים עמו – גם אויביו לרבות את הפרעושים”, שאם המעשים יהיו רצויים לפני הקב”ה גם הפרעושים והנמלים ישלימו עמנו